

EVALURERING AV REGIONALT MILJØPROGRAM

Tiltak 3.14 - spredning i vår-/vekstsesong

Møre og Romsdal

Ildri Kristine (Rose) Bergslid

TITTEL/TITLE

EVALURERING AV REGIONALT MILJØPROGRAM

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

ILDRI KRISTINE (ROSE) BERGSLID

DATO/ DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/ AVAILABILITY:	PROSJEKT NR./ PROJECT NO.:	SAKSNR./ ARCHIVE NO.:	
19.10.2016	5/2016	ÅPEN	PROSJEKTNR	ARKIVNR	
ISBN-NR./ISBN-NO: 978-82-8202-026-8		ISBN DIGITAL VERSJON/ ISBN DIGITAL VERSION: VERSJON NR	ISSN-NR./ISSN-NO: ISSN NR	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES: 17	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES: VEDLEGG
ISBN NR		VERSJON NR	ISSN NR	17	VEDLEGG

OPPDRAGSGIVER/EMPLOYER:

FYLKESMANNEN I MØRE OG ROMSDAL

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:ASSISTERENDE DIREKTØR, LANDBRUKSAVDELINGA
OTTAR LONGVA**STIKKORD/KEYWORDS:**

REGIONALT MILJØPROGRAM

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

HUSDYRGJØDSEL

SAMMENDRAG:

Nasjonale og regionale miljøprogram (RMP) er etablert for å styrke miljøarbeidet i jordbruket, samt synliggjøre jordbruket sin miljøinnsats.

høstspredning av husdyrgjødsel er en viktig årsak til avrenning av nitrogen og fosfor fra jordbruket. Med ønske om å redusere andelen høstspredd husdyrgjødsel i fylket innførte Fylkesmannen i Møre og Romsdal en ny ordning i RMP med navn «spreiing i vår/vekstsesong» - tiltak 3.14, hvor bønder som sprer all husdyrgjødsel innen 10. august kan søke om tilskudd. Tiltaket ble innført i 2012. 40 % av tilskuddsmidlene i RMP brukes til dette tiltaket.

Det er gjennomført en evaluering av om tiltaket har hatt ønsket effekt. NORSØK har utført oppdraget i samarbeid med Møre og Romsdal Bondelag. 5 store landbrukskommuner ble valgt ut. I hver av disse kommunene ble landbrukskontorene, 10 bønder som søker på ordninga og 2 bønder (med stort driftsomfang) som ikke søker på ordninga intervjuet.

Landbrukskontorene var svært godt fornøyd med tiltaket, og mente det har hatt en positiv effekt mht redusert avrenning. En del av bøndene har endra praksis for å bli berettiget tilskudd. Tiltakets største utfordring er at den er vanskelig å kontrollere tilfredsstillende.

Bøndene som deltok i undersøkelsen (både de som søkte på tiltaket og de som ikke gjorde det) var positive til ordninga. I forhold til investeringer var de opptatt av at tilskuddet måtte være langsiktig og forutsigbart.

For å søke tilskudd må all utkjøring av husdyrgjødsel fra foretaket være avslutta innen 10. august. Hvorvidt denne fristen er riktig var det punktet i undersøkelsen som engasjerte bøndene mest. Bønder som ikke sprer gjødsel etter 2. slåtten syntes naturlig nok fristen var grei. For dem kunne fristen like gjerne vært 15. juli. For mange av bøndene som er avhengig av å spre gjødsel etter 2. slåtten var fristen et diskusjonstema. Mange mente den burde vært noen dager seinere, og i tillegg litt mer fleksibel i forhold til været. Ørskog bondelag har sendt innspill til årsmøtet i Møre og Romsdal Bondelag (2014) om at regelverket bør justeres i forbindelse med fornying av eng. De foreslår at frist for spredning av husdyrgjødsel bør forlenges til 20.8., når/hvis gjødsel blir nedmolda og arealene isådd omgående.

Den største utfordringa for dem som ikke søker på tiltaket er manglende lagerkapasitet. Det bør vurderes en større satsing på lagerkapasitet/satellittlager/bruk av tomme lager, i tillegg til at det bør gjøres et forsøk på å optimalisere gjødselloistikken i mange bygder.

LAND/COUNTRY:

NORGE

FYLKE/COUNTY:

MØRE OG ROMSDAL

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

TINGVOLL

STED/LOKALITET:

TINGVOLL GARD

GODKJENT /APPROVED

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

NAVN / NAME

NAVN / NAME

Forord

Regionalt miljøprogram (RMP) er etablert for å styrke miljøarbeidet i jordbruket. Høstspredning av husdyrgjødsel er en viktig årsak til avrenning av nitrogen og fosfor fra jordbruket. Med det som bakgrunn innførte Fylkesmannen i Møre og Romsdal en ny ordning i RMP for å møte denne utfordringen. Ordningen fikk navnet tiltak 3.14 - «spreiing i vår/vekstsesong», og bønder som sprer all husdyrgjødsel før 10. august kan søke om tilskudd fra denne ordningen.

NORSØK, i samarbeid med Møre og Romsdal Bondelag, fikk høsten 2015 i oppdrag fra Fylkesmannen i Møre og Romsdal å evaluere tiltak 3.14 - «spreiing i vår/vekstsesong». Det ble gjennomført en spørreundersøkelse i fem kommuner i fylket, og Møre og Romsdal Bondelag har bidratt med egeninnsats i arbeidet med undersøkelsen. Denne rapporten oppsummerer arbeidet.

Takk til bønder og landbrukskontor som bidro i dette arbeidet.

Med mindre annet står er alle bilder tatt av Rose Bergslid.

Tingvoll – 19.10.2016

Ildri Kristine (Rose) Bergslid

Innhold

Forord	4
Innhold	5
Innledning	6
Metoder	8
Resultater	9
Oppsummering: Landbrukskontor	9
Oppsummering: Bønder som søker på ordninga	11
Oppsummering: Bønder som ikke søker på ordninga	16
Konklusjoner	17

Innledning

Nasjonale og regionale miljøprogram (RMP) er etablert for å styrke miljøarbeidet i jordbruket, samt synliggjøre jordbruket sin miljøinnsats. Alle fylkene er ansvarlig for egne ordninger.

En del av husdyrgjødsel i Møre og Romsdal spres om høsten. Høstspredning av husdyrgjødsel er en viktig årsak til avrenning av nitrogen og fosfor fra jordbruket, og med det som bakgrunn innførte fylkesmannen i Møre og Romsdal en ny ordning i RMP for å møte denne utfordringen. Den nye ordningen fikk navnet «spreiing i vår/vekstsesong» - tiltak 3.14, og bønder som sprer all husdyrgjødsel i vekstsesongen og senest 10. august kan søke om tilskudd.

Tiltaket er inne i sitt fjerde år (2012 – 2016), og om lag 40 % (7 millioner) av midlene i RMP brukes til dette tiltaket. Det er derfor viktig både for næring og forvaltning å evaluere ordningen for å se om den har hatt/har ønsket effekt.

Hvem søker på ordninga

Møre og Romsdal har om lag 536 000 daa jordbruksareal. Om lag 138 000 daa omfattes av denne ordninga (tall fra 2016). Det utgjør i overkant av 25 % av jordbruksarealet i fylket.

Gjødseldyrenheter

Tabell 1: Prosentvis fordeling av gjødsel fra ulike dyreslag angitt i gjødseldyrenheter i M&R i 2016

Antall dyr	Antall	Antall dyr/gjødseldyrenhet	Gjødseldyrenheter	%-vis andel av gjødselproduksjonen fra disse husdyrslaga i fylket
Melkekyr	21 600	1	21 600	
Kalver og ungdyr	46 800	3	15 600	
Melkeproduksjon			37 200	75 %
Ammekyr	3 558	1,5	2 372	5 %
Vinterfôra sau	47 336	7	6 763	14 %
Mjølkegeiter	4 392	7	627	1 %
Slaktegris	34 897	18	1 940	
Avlspurker	1098	2,5	440	
Gris			2 380	5 %
Sum gjødseldyrenheter			49 342	100 %

Produksjoner

Tabell 2: Andel av midlene fra tiltak 3.14 som går til de ulike produksjonene

Husdyrslag	Antall søkere om prod. tilskudd	Antall søkere på tiltak 3.14	% - andel som søker på tiltak	Areal, daa	% - andel av midlene
Melkeproduksjon	822	285	34	79 417	57 %
Ammekyr	285	115	40	23 585	17 %
Sau	1 034	248	24	31 674	23 %
Melkegeiter	27	10	37	1 263	1 %
Gris (slaktegris)	44	10	23	2 196	2 %

Som tabellene viser er det noenlunde samsvar mellom hvilke dyreslag som produserer gjødsel og hvilke produksjoner som søker om tilskudd. Sau- og ammekuprodusenter tar en større del av potten i forhold til produsert gjødselmengde sammenlignet med melkekyr. Den logiske forklaringen på det er at mange av disse bøndene ikke har behov for å spre gjødsel etter 2. slått. Fjøset er tomt hele sommeren og gjødsellager tømmes etter 1. slått.

Grunnen til at ikke alle sau- og ammekuprodusenter søker på ordninga kan være kravet om at tilskudd kun gis til areal hvor det spres minst 5 kg total – N/daa. For en del bønder med lite produksjonsomfang av sau/amme kan mengden produsert gjødsel bli for lav til å oppfylle dette kravet dersom de vil spre på alt arealet de disponerer. For andre igjen passer ikke tilskuddet til driftsopplegget fordi gjødsla pløyes ned i forbindelse med fornying av eng – og da gjerne om høsten.

Foto: Stian Sørensen

Metoder

Det ble satt ned to høringsgrupper som ble involvert i arbeidet med evalueringen. Høringsgruppene ble blant annet brukt til å diskutere metode for arbeidet. Følgende personer deltok i høringsgruppene:

Høringsgruppe 1 - «Fylkesmanngruppa»:

- Fylkesjordsjef Ottar Longva
- Seniorrådgiver Synnøve Valle
- Rådgiver Arnold Hoddevik
- Rådgiver Byrge Fitje (gikk av med pensjon i mai 2016)

Høringsgruppe 2 - «Bondegruppa»:

- Fylkestyret i Møre og Romsdal Bondelag
- Organisasjonssjefen i Møre og Romsdal Bondelag

Høringsgruppene og prosjektleder ble enig om følgende metode for arbeidet:

1. Det utarbeides en spørreundersøkelse (Questback)
2. Undersøkelsen gjennomføres i kommunene Vestnes, Fræna, Ørsta, Surnadal og Gjemnes (5 store landbrukskommuner i fylket)
  - a. 10 søkere på tiltak 3.14 i hver kommune velges ut (ulike bruksstørrelser og produksjoner). Disse intervjues, enten per telefon eller ved besøk – svarene fylles inn i Questback.
  - b. Tiltakets saksbehandler på hver av Landbrukskontora i de fem kommunene intervjues per telefon
  - c. To bønder fra hver kommune som ikke søker på tiltak 3.14 intervjues enten per telefon eller ved besøk
3. Resultatene fra undersøkelsen sammenstilles og analyseres

Prosjektleder utarbeidet forslag til spørsmål. Disse ble sendt ut til begge høringsgruppene og justert etter innspill.

Resultater

Oppsummering: Landbrukskontor

De fem landbrukskontorene ble alle oppringt. De fikk sju spørsmål, og saksbehandler på RMP svarte på spørsmålene:

1. Hva tenker du om dette tiltaket?
2. Er det spesielle type bønder i din kommune som bruker ordninga? (Små, store, spesielle dyreslag o.l.)
3. Har du inntrykk av at tiltaket har ført til mer miljøvennlig spredning og utnyttelse av husdyrgjødsel i din kommune?
4. Har bøndene endra praksis for å komme i posisjon til å søke om tilskudd? (Bygd større lager, leid inn entreprenør o.l.)
5. Er det færre som søker om utsatt frist for spredning av husdyrgjødsel om høsten?
6. Hva tenker du om tiltakets tidsfrist 10.august?
7. Hvordan fungerer kontrollen av tiltaket (mengde gjødsel spredd, høsting/beiting etter spredning, tidsfrist o.l.)?

Hovedinntrykket etter intervjurunden var at saksbehandlerne i de ulike kommunene, i all hovedsak, var samstemte i sine erfaringer med tiltaket. Under presenteres et sammendrag fra kommunenes svar på de ulike spørsmåla.

1. Hva tenker du om dette tiltaket?

«Dette er en god ide, men bøndene trenger forutsigbarhet. De er opptatt av hvor lenge ordninga kommer til å vare».

Alle landbrukskontora hadde en oppfatning av tiltaket som positivt og effektivt. Av positive effekter som gikk igjen var:

- Økt fokus på begrensa lagerkapasitet hos bøndene
- Økt fokus på gjødselkjøring
- Betydelig mindre spredning av gjødsel om høsten
- Bøndene legger større innsats i å finne gode løsninger for å få spredd gjødsla tidligere enn før, og flere har gått over til slangespredning.

«Dette er vel anvendte penger, og vi har opplevd en snuing i bygda. Bønder kjører ut gjødsla tidligere og utnytter veksesongen mye bedre enn før».

«Jeg mener ordninga gir en langt større positiv effekt enn det pengebruken skulle tilsi».

2. Er det spesielle type bønder i din kommune som bruker ordninga? (Små, store, spesielle dyreslag o.l.)

Tiltaket brukes av alle typer bønder (produksjoner og størrelser). Alle som har muligheten søker på ordninga, men de som har liten produksjon (lite areal/få dyr), og/eller har dyra ute hele sommeren (sau/geit/ammekyr/melkekyr på seter) har selv sagt et fortrinn. De tømmer kjelleren etter 1. slåtten, og disse bøndene har naturligvis ikke behov for å spre gjødsel etter 10. august.

3. Har du inntrykk av at tiltaket har ført til mer miljøvennlig spredning og utnyttelse av husdyrgjødsel i din kommune?

Samtlige kommuner svarte ja på dette spørsmålet. Mer gjødsel spres i vekstsesongen, og spredning av husdyrgjødsel skjer tidligere enn før. **Men, kommunene presiserte at forutsigbarhet er viktig.** Satsene bør ikke variere så mye. En betydelig reduksjon av satsen er uheldig siden en del bønder kalkulerer med tilskuddet (leie av lager – lenger kjøring o.l.).

4. Har bøndene endra praksis for å komme i posisjon til å søke om tilskudd (bygd større lager, leid inn entreprenør o.l.)?

Mange fremhevet tilskuddet som ei gulrot som mange bønder strekker seg etter. Tiltak som ble nevnt i de fem kommunene var:

- En del bønder har bygd større lager
- En del har kjøpt lengre slanger for å rekke over større områder
- Mange vurderer bygging av større lager – så sant ordningen består og ikke kuttes
- Flere har leid/lånt lager på nedlagte bruk
- Gjødsellagrene tømmes bedre om våren
- Gjødselpraksisen er endret til å spre gjødsla tidligere

«Jeg tror flere vil spre gjødsel utover høsten dersom ordninga forsvinner».

5. Er det færre som søker om utsatt frist for spredning av husdyrgjødsel om høsten?

Her svarte alle kommunene ja. Betydelig færre bønder søker om utsatt frist for spredning om høsten, og flere kommuner svarte at det ikke lenger er noen bønder som søker om utsatt frist for spredning av husdyrgjødsel om høsten.

«I 2015 hadde vi ingen som søkte om utsatt frist. Vi ser at tiltaket har en smitteeffekt – når flere kjører tidligere enn før sprer det seg til andre bønder også».

6. Hva tenker kommunen om tidsfristen 10.august?

Ingen av kommunene hadde spesielle meninger om tidsfristen. Den blei oppfatta som fornuftig.

7. Hvordan fungerer kontrollen av tiltaket (mengde gjødsel spredd, høsting/beiting etter spredning, tidsfrist)?

Alle, bortsett fra én kommune, var samstemte i at ordninga var umulig å kontrollere tilfredsstillende. I tillegg mangler det regelverk for å ta tak i uheldig drift (som f.eks. spredning på vannmetta jord i kraftig regn). Som en konsekvens av at de søker på tiltaket (og dermed ikke får tømt lageret om høsten) ble det meldt om at en del bønder kunne spre husdyrgjødsel i tidligste laget om våren.

«Det er en fare at de med stort gjødselvolum av og til sprer gjødsel under ugunstig vær- og føreforhold. Store volum utgjør en god del kroner, og kan føre til at man presser grensene litt for hva som er greit å gjøre».

Alle tiltakets kontrollpunkter er vanskelig å kontrollere på en tilfredsstillende måte:

- Mengde spredd
- Hvor det er spredd
- Om det spres andre plasser/steder etter 10. august
- Om det slås/beites etter siste spredning
- Om det spres litt i meste laget på områder som er i nærheten av gjødsellageret

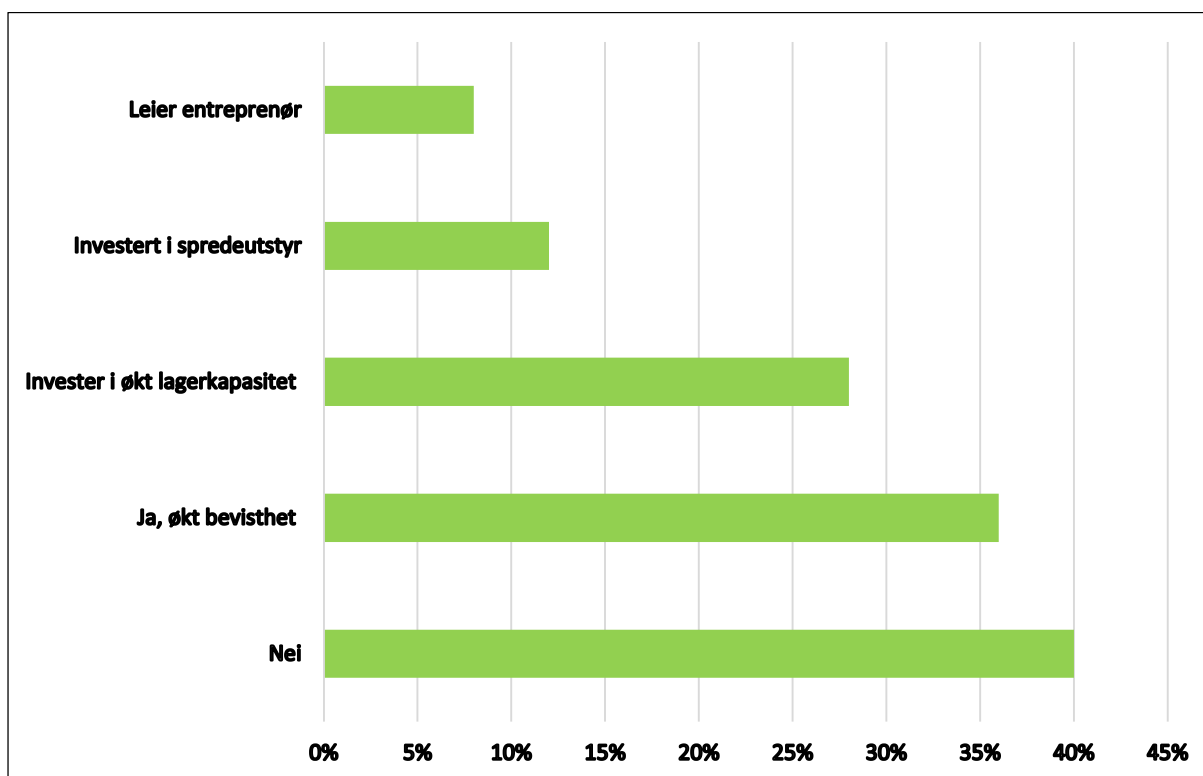
Oppsummering: Bønder som søker på ordninga

Bønder med ulike produksjoner og driftsomsfang ble kontaktet i de fem utvalgte kommunene. Noen ble besøkt (litt under halvparten) og resten ble intervjuet på telefon.

«Dette er et genialt tilskudd som jeg setter stor pris på. Men forutsigbarhet er viktig. Jeg er i grenseland med lagerkapasitet og vurderer å sette opp et nytt lager. Min plan er at tilskuddet skal være med å finansiere det nye lageret. Jeg tror dette er begynnelsen på flere ordninger i samme leia.»

«Denne ordninga har virkelig hatt noe for seg. Før lukta det møkk hele høsten. Nå er det nesten helt borte. Det har skjedd en stor forandring.»

Har tilskuddet ført til at du har endra din gjødselpraksis? (flere svar mulig)

Blant de 40 % som svarte nei på dette spørsmålet var det noen årsaker som gikk igjen:

- Stor lagerkapasitet i forhold til produksjonen, de hadde ikke behov for å spre gjødsel etter 2. slåtten
- Redusert produksjonsvolum – f.eks. var det mange som hadde slutta med ku og gått over til sau/okser/ammeku
- Alle dyra er ute om sommeren (fjellet/fellesbeite) – spesielt gjaldt dette sau- og ammekuprodusenter
- Kort avstand til dyrkamarka (god arrondering) og god spredekapasitet på utstyret

Litt over en tredjedel av de spurte svarte at de hadde blitt mer bevisst på å spre gjødsla tidligere slik at de kunne søke om tilskudd, og litt under en tredjedel av de spurte svarte at de hadde gjort investeringer i gjødsellager for å slippe høstspredning av husdyrgjødsel. Tiltak som gikk igjen i denne kategorien var:

- Investert i ny kum
- Leier/låner ledige lager på gårder hvor driftsbygningene står tomme
- Investert i utstyr som gjør at man tømmer kjelleren bedre og får større lagerkapasitet av den grunn

Litt over 10 % svarte at de hadde investert i større spredekapasitet, og der det lå til rette for det var det flere som hadde investert i slangesprederutstyr. Litt under 8 % hadde leid inn entreprenør. For dem var leiejord og avstand en utfordring, men flere brukte tilskuddet til å betale en entreprenør med lastebil til å frakte gjødsel til leiejorda eller transportere mellom ulike lager i løpet av vinteren.

Litt over 10 % svarte at de hadde investert i større spredekapasitet, og der det lå til rette for det var det flere som hadde investert i slangesprederutstyr.

«Tak over gjødsellageret og dyra ute hele sommeren gjør det enkelt å få gjødsla ut i tide»

«Jeg har investert i underkant av en million i ekstra lager og slangesprederutstyr. Nå får jeg utnytta gjødsla optimalt»

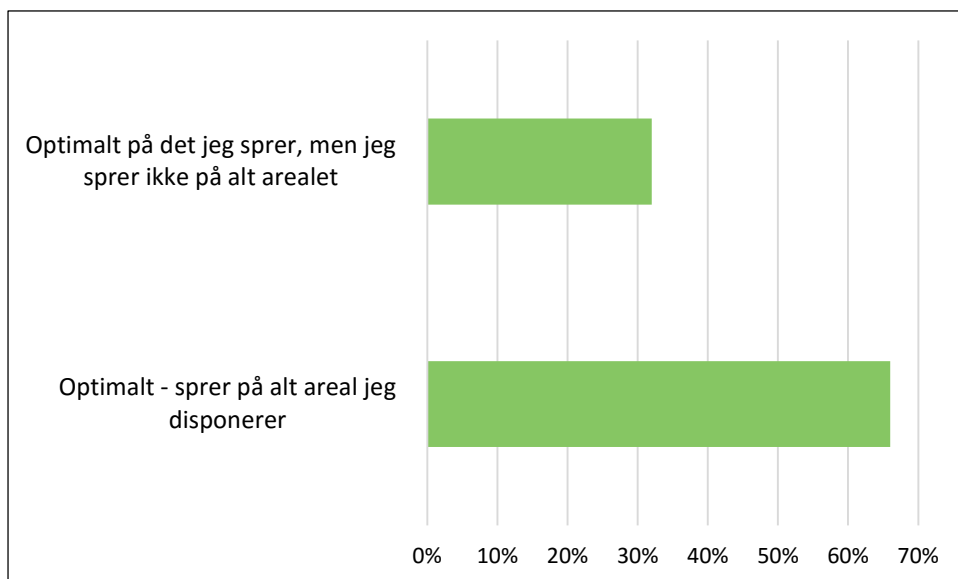
«Det var ei pumpe som skulle til. Med ny pumpe klarte jeg å tømme kjelleren helt, og da blei det nok lagerkapasitet gjennom vinteren»

«Jeg har leid to ekstra gjødsellager i nærheten. Da slipper jeg å kjøre ut møkk etter 2. slått, og får utnytta gjødsla optimalt vår og sommer. Jeg trenger gjødsla, og når jeg får tatt vare på den slik som nå sparer jeg mye innkjøp av kunstgjødsel. Høsten er som regel en våt og uforutsigbar tid, så det er godt å slippe møkkakjøring da»

Arealet skal høstes eller beites etter siste spredning – hva gjør du?

En stor del av bøndene i undersøkelsen blei ferdig med all gjødselekjøring etter 1.slått. Hos 61 % blei arealet høstet etter siste spredning. Hos resten blei deler av arealet høsta og deler beita.

Hvordan utnytter du husdyrgjødsel?

En stor andel av bøndene (over 60 %) svarte at de hadde optimal bruk av husdyrgjødsel med jamn fordeling på alt disponibelt areal. Mange av disse meldte om korte kjøreavstander til arealene. I den andre kategorien – sprer optimalt, men sprer ikke på alt areal var det flere årsaker som gikk igjen:

- Lange kjøreavstander
- Bratt areal som det ikke spres på
- Har for lite gjødsel i forhold til areal

Søker du om tilskuddet hvert år?

En stor del av de som svarte på undersøkelsen søkte på ordninga hvert år, uavhengig av vær (78 %). Et fellestrekk med disse var at de stort sett tømte lageret etter 1.slåtten, og ikke hadde behov for å spre gjødsel etter 2. slåtten.

Den andre gruppa – som i større grad var avhengig av været (14 %), oppga lagerkapasitet som en utfordring. De var avhengig av å tømme kjelleren like før siste frist 10. august – etter 2. slåtten – for å ha nok plass gjennom vinteren. Da blei sommerens værforhold viktig for om de klarte å bli ferdig med slått og gjødsling før fristen.

Er tilskuddet avgjørende for at du sprer gjødsel før 10. august?

44 % av de spurte svarte at tilskuddet ikke var avgjørende for om gjødsel spres før 10. august. I deres driftsopplegg blei all gjødsel spredd etter 1.slåtten, og de hadde ikke behov for å spre seinere på høsten. Halvparten av de spurte svarte at det var sannsynlig at de kom til å spre gjødsel etter 10. august dersom ordninga blei tatt vekk.

«Jeg er veldig positiv til ordninga. I en travel hverdag handler alt om å prioritere. Denne ordninga gjør at vi prioriterer gjødselkjøringa litt foran andre ting for å bli ferdig før fristen. Uten ordninga hadde vi kanskje kjørt litt seinere, prioritert andre ting»

Hva tenker du om størrelsen på tilskuddet?

En god del av de spurte hadde ingen klare tanker om størrelsen på tilskuddet. For de fleste var forutsigbarhet viktigere, og at tilskuddet måtte ha en viss størrelse for at det skulle stimulere til endring. 22% syntes tilskuddet burde økes, mens 34 % var fornøyd med størrelsen. For om lag halvparten av de spurte var tilskuddet en bonus siden de likevel spredde all gjødsel si før 10. august. Bøndene som hadde investert/vurderte investeringer var naturlig nok mer opptatt av tilskuddets størrelse og forutsigbarhet.

«Det er uheldig at satsene varierer såpass mye. Skal man investere trenger man forutsigbarhet og stabilitet over en lengre tidsperiode. Man blir mindre motivert når satsen blir for lav»

«Dette er et bra og motiverende tilskudd. Det bør ha en viss størrelse for å opprettholde motivasjonen. Elva går rett forbi her, og det er klart at spredning tidlig i vekstsesongen reduserer faren for avrenning»

Synes du 10. august er en fornuftig dato for siste frist?

36 % svarte helt enkelt ja på dette spørsmålet. Fellestrekk for mange av disse var at de ikke hadde behov for å spre gjødsel etter 2. slått, hadde dyra på fjellet/i utmark hele sommeren (typisk for saue- og ammekuprodusenter), og de hadde stor lagerkapasitet i forhold til produksjonsvolum – mange av dem hadde f.eks. slutta med melkeproduksjon og gått over til sau, okser eller ammekyr. Disse bøndene var ferdig med all gjødselkjøring i begynnelsen av juli, og for dem kunne siste frist like gjerne vært 15. juli. Hos resten av bøndene blei dette med rett dato et tidvis stort diskusjonstema. De fleste ønska at fristen skulle være litt seinere, og gjerne litt mer fleksibel i forhold til været. Enkelte år, når det regner mye i tiden før 10. august, burde det gis utsatt frist slik at spredninga kan skje under bedre værforhold noen dager seinere (og unngå fristelsen til å kjøre på vassmetta jord for å bli ferdig innen fristen). Argumenter for lenger frist som gikk igjen var:

- Lengre vekstsesong
- Utfordrende å rekke når man skal ha åker
- Krevende for bønder som bor i områder med sein vår å rekke fristen
- I somre med mye dårlig vær blir det vanskelig å bli ferdig med 2.slåtten før fristen. Og da rekker man ikke å få ut gjødsla innen fristen

En utfordring med fristen som flere trakk fram var at den kunne føre til noen uheldige virkninger på agronomi/miljø. For en del bønder – hvor tilskuddet faktisk utgjør en del – kan det friste å kjøre gjødsel under ugunstige forhold bare for å bli ferdig innen fristen. 10 % av bøndene svarte at det hender de sprer gjødsel under uegnede vær-/føreforhold for å bli ferdig før fristen. Men for de fleste av søkerne (84 %) var det uaktuelt.

«Jeg må vurdere alle år fortløpende. I gode år klarer jeg det, men i dårlige år går det ikke. Tidsfristen er litt urettferdig. De som bor i «tidlige områder» kan alltid klare det. Vi som bor i mindre «tidlige» områder klarer det bare i gode år. Det hadde hjulpet mye med 5-10 dager ekstra»

«Det viktigste er at man klarer å ta vare på gjødseleffekten. Frist for spredning må være slik at man får utnytta gjødsla optimalt»

Dersom tilskuddet forsvinner – vil du fortsette å spre all husdyrgjødsel før 10. august?

Om lag halvparten av bøndene trodde det ville bli mer høstspredning dersom tilskuddet blei tatt vekk. Årsaker som gikk igjen var arbeidsmengde - dersom tilskuddet forsvinner vil det bli lettere å skyve litt på gjødselkjøringa - og lagerkapasitet. Uten tilskudd vil lageret tømmes litt seinere på høsten for å redusere faren for lagertrøbbel om våren dersom sein vår.

«Dersom tilskuddet forsvinner kan jeg ikke garantere for at jeg vil spre alt før 10. august. Da blir det lettere å prioritere det vekk til fordel for andre oppgaver, og deler av gjødsla kommer ut seinere på høsten»

«Tilskuddet gjør at du skjerper deg»

«Tilskuddet stimulerer til riktig bruk av gjødsla»

Hvordan dokumenterer du gjødselspredninga?

80% av bøndene svarte at de førte dagbok, mens resten svarte at de gjødsla likt fra år til år, og hadde det meste i hodet.

Oppsummering: Bønder som ikke søker på ordninga

Ti bønder som ikke søker om dette tilskuddet ble intervjuet. Ikke uventet svarte alle at manglende lagerkapasitet var årsaken til at de måtte kjøre gjødsel etter 10. august.

«Dersom jeg skal komme meg gjennom vinteren må kjelleren tømmes rundt 20. september. Lagerkapasitet er en stor utfordring. Tidsklemma i løpet av sommeren er også en utfordring. Man får aldri gjort alt man burde og skulle gjort»

Andre betraktninger som kom fram under intervjuene var:

- Det er kostbart å leie entreprenør. Tilskuddet forsvarte ikke de økte kostnadene, så nå sprer jeg mer gjødsel om høsten på arealet nært gården. På areal som ligger lenger vekk får jeg gjødsel av en bonde som har for mye.
- Lagerkapasiteten er begrensa, men jeg har ikke regna på hvor mye tilskuddet kan bidra til å betale et nytt lager.
- Jeg er veldig positiv til ordninga, men slik det er nå må jeg tømme lagrene mine om høsten. Bygging av tak over gjødsellageret kunne vært et alternativ.
- Begrensa lager, mye jord og store avstander gjør dette utfordrende. Vi trenger tida etter 10.august til spredning, selv om vi leier inn entreprenør til deler av jobben.
- Vi låner to ekstra lager, men likevel har vi for liten kapasitet.
- Lagrene er tømt etter 1.slåtten, men de fyller seg opp gjennom sommeren, og vi må pløye ned en god del i oktober.
- Enten må vi bygge tak eller ny kum.
- Det bør i større grad regnes på hva som lønner seg. Hva vil være kostander og besparelser ved å gjøre forbedringer som gjør at man kan utnytte gjødsel optimalt. Dersom en bonde driver 500 daa, tilskuddet er 40 kr/daa og renta er 2,5 % vil tilskuddet betale et lån på 350 000 kr til bygging av ekstra gjødsellager.

Det fins noen entreprenører i fylket som driver stort med transport og spredninga av husdyrgjødsel. Disse treffer mange bønder i sitt arbeid, og har god oversikt over situasjonen rundt om på gårdene. I forbindelse med evalueringen var det derfor interessant å ta kontakt med en av disse for å høre hva vedkommende så på som utfordrende i forhold til optimal bruk av husdyrgjødsel. Samtalen oppsummeres i følgende punkter:

- Fristen 10. august er en utfordring for dem som ønsker tre slåtter
- Den aller viktigste begrensningen er lagerkapasiteten. Det burde:
  - Satses på økt lagerkapasitet og bygging av satellittlager. For mange bønder er det ei utfordring at grunneierne av leiejorda ikke vil at kjelleren på bruket skal fylles med gjødsel eller at det skal bygges et satellittlager på eiendommen
  - Samarbeid mellom bøndene i bygda bør økes, men høymole er ei utfordring i den sammenheng
- Fylkesmannen/kommunale landbrukskontor bør være pådrivere for økt samarbeid og bedre gjødsellogistikk. Se på lokalisering av lager og logistikk ved utkjøring for å få redusert kjøring og best mulig utnytting av den totale gjødselressursen i bygda – og aller helst ved bruk av slanger
- Samarbeid bør stimuleres ved hjelp av tilskudd
- Fordelen med en entreprenør er at vedkommende kan spesialisere seg. Ha godt utstyr, riktig dekktrykk, klarer å tømme kjellerne for gamle «gjødselkjeller» og lignende
- Som entreprenør er det krevende å rekke over alle områder før graset blir for langt

Før det ble bestemt at tiltaket skulle evalueres hadde Ørskog bondelag sendt inn en sak til fylkesårsmøtet i Møre og Romsdal Bondelag med overskrifta «**Sett fart i engfornyning og avlingsmengd, reduser haustspreidd husdyrgjødsel, - eit «miljø-kinderegg» for landbruket med hjelp av RMP?**

Siden brevet var forløperen til at ordninga blei evaluert er det naturlig å ta med deler av innholdet i denne rapporten.

«... vi har utfordringar med gamle og ofte våte grasvollar, overmodne for fornying og vedlikehaldsgrøfting. I løpet av ein hektisk vår og sommar kan det vere vanskeleg å setje av tid til dette viktige arbeidet, på større bruk går tida ofte med til vekselvis gjødselkjøring og engslått. Tidlegare derimot, vart ofte fine august-dagar sett av til fornyingsarbeid. I vår region er det fullt forsvarleg ut frå agronomiske omsyn å fornye enga til langt uti siste halvdel av august. I RMP-programmet er det derimot sett ein frist 10/8 for tilskot til miljøvenleg spreining av husdyrgjødsel. Ørskog Bondelag foreslår difor: **Frist for tilskot til miljøvenleg spreining av husdyrgjødsel forlengast til 20/8 ved fornying av eng, der gjødsla vert nedmolda og areala isådd omgåande.**

Slik vil ein stimulere til større innsats i engfornyninga, med ofte ei heilt annan avlingsmengd, bonden får nytte tida etter hoslåttan til å bearbeide såbedet (mindre ugraspress denne årstida) og likevel få to fulle avlingar neste år. Slik kan tonnevis med husdyrgjødsel verte nytta til å auke lokal matproduksjon istaden for å verte overflatespreidd utanfor vekstsesong til inga nytte!»

Konklusjoner

Gjennomførte intervju med bønder og landbrukskontor viser at tiltaket har hatt ønsket effekt, det vil si redusert høstspredning av husdyrgjødsel. Tiltaket har ført til at mange bønder har gjort endringer i sin gjødselpraksis slik at spredning av husdyrgjødsel etter 10. august ikke lenger er nødvendig. Typiske endringer har vært at tidlig gjødselkjøring prioriteres høyere, lagerkapasiteten er utvida og spredekapasiteten er blitt større. 40 % av bøndene som deltok i undersøkelsen – og som søker på tiltaket - har ikke hatt behov for å endre sin gjødselpraksis. Typisk for disse bøndene er at de ikke har behov for å spre gjødsel etter 2. slåttan.

Fortsigbarhet i ordninga opptar mange av dem som har gjort investeringer eller som vurderte å gjøre investeringer for å bli tilskuddsberettiget.

Den største utfordringa for at en enda større andel av husdyrgjødsla i fylket skal bli spreidd i vekstsesongen er lagerkapasitet. Det bør vurderes en større satsing på lagerkapasitet/satellittlager/bruk av tomme lager i tillegg til at det bør gjøres et forsøk på å optimalisere gjødsellogistikken i mange bygder. Dersom bønder i større grad samarbeider om hvem som kjører hvor kan man spare mye tid og kjøring.

www.norsok.no

Norsk senter for økologisk landbruk, NORSØK, er ei privat, sjølstendig stifting. Stiftinga er eit nasjonalt senter for tverrfagleg forskning og kunnskapsformidling for å utvikle økologisk landbruk.

NORSØK skal bidra med kunnskap for eit meir berekraftig landbruk og samfunn. Fagområda er økologisk landbruk og matproduksjon, miljø og fornybar energi.

Norsk senter for økologisk landbruk/Gunnars veg 6/NO-6630 TINGVOLL / Telefon: +47 930 09 884 / E-post: post@norsok.no